पञ्चदशः पाठः

लालनगीतम्

उदिते सूर्ये धरणी विहसति ।
पक्षी कूजति कमलं विकसति ॥1॥

नदति मन्दिरे उच्चैर्ढक्का ।
सरितः सलिले सेलति नौका ॥2॥

पुष्पे पुष्पे नानारङ्गाः ।
तेषु डयन्ते चित्रपतङ्गाः ॥3॥

वृक्षे वृक्षे नूतनपत्रम् ।
विविधैर्वर्णैर्विभाति चित्रम् ॥4॥

धेनुः प्रातर्यच्छति दुग्धम् ।
शुद्धं स्वच्छं मधुरं स्निग्धम् ॥5॥

गहने विपिने व्याघ्रो गर्जति ।
उच्चैस्तत्र च सिंहः नर्दति ॥6॥

हरिणोऽयं खादति नवघासम् ।
सर्वत्र च पश्यति सविलासम् ॥7॥

उष्ट्रः तुङ्गः मन्दं गच्छति ।
पृष्ठे प्रचुरं भारं निवहति ॥8॥

घोटकराजः क्षिप्रं धावति ।
धावनसमये किमपि न खादति ॥9॥

पश्यत भल्लुकमिमं करालम् ।
नृत्यति थथथै कुरु करतालम् ॥10॥

–सम्पदानन्दमिश्रः

शब्दार्थाः

उदिते	–	उगने पर, निकलने पर
नदति	–	आवाज/ध्वनि करता है
उच्चैः	–	ऊँची आवाज में, जोर से
ढक्का	–	नगाड़ा
सेलति	–	डगमगाती है, हिलती डुलती है
डयन्ते	–	उड़ते हैं
चित्रपतङ्गाः	–	तितलियाँ
वर्णैः	–	रंगो से
विभाति	–	सुशोभित होता है
स्निग्धम्	–	मुलायम, चिकना
गहने	–	घने
विपिने	–	जंगल में
नर्दति	–	दहाड़ता है
तुङ्गः	–	ऊँचा
निवहति	–	ढोता है
क्षिप्रम्	–	जल्दी से, तेजी से
भल्लुकः (भल्लूकः)	–	भालू
करालम्	–	भयानक
करतालम्	–	ताली

अभ्यासः

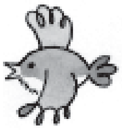

1. **गीतम् सस्वरं गायत।**

2. **एकपदेन उत्तरत-**

(क) का विहसति?

(ख) किम् विकसति?

(ग) व्याघ्रः कुत्र गर्जति?

(घ) हरिणः किं खादति?

(ङ) मन्दं कः गच्छति?

3. **रेखाङ्कितपदानि आधृत्य प्रश्ननिर्माणं कुरुत-**

(क) सलिले नौका सेलति।

(ख) पुष्पेषु चित्रपतङ्गाः डयन्ते।

(ग) उष्ट्रः पृष्ठे भारं वहति।

(घ) धावनसमये अश्वः किमपि न खादति।

(ङ) उदिते सूर्ये धरणी विहसति।

4. **मञ्जूषातः समानार्थकपदानि चित्वा लिखत-**

पृथिवी	देवालये	जले	वने	मृगः	भयङ्करम्

धरणी	....	विपिने	....
करालम्	....	हरिणः	....
सलिले	....	मन्दिरे	....

5. **विलोमपदानि मेलयत-**

मन्दम्	नूतनम्
नीचैः	स्निग्धम्
कठोरः	प्रचुरम्
पुरातनम्	उच्चैः
अपर्याप्तम्	क्षिप्रम्

6. **उचितकथनानां समक्षम् 'आम्' अनुचितकथनानां समक्षं 'न' इति लिखत-**

(क) धावनसमये अश्वः खादति। ☐

(ख) उष्ट्रः पृष्ठे भारं न वहति। ☐

(ग) सिंहः नीचैः क्रोशति। ☐

(घ) पुष्पेषु चित्रपतङ्गाः डयन्ते। ☐

(ङ) वने व्याघ्रः गर्जति। ☐

(च) हरिणः नवघासम् न खादति। ☐

7. **अधोलिखितानि पदानि निर्देशानुसारं परिवर्तयत-**

यथा-	चित्रपतङ्गः	(प्रथमा-बहुवचने)	-	चित्रपतङ्गाः
	भल्लुकः	(तृतीया-एकवचने)	-	....
	उष्ट्रः	(पञ्चमी-द्विवचने)	-	....
	हरिणः	(सप्तमी-बहुवचने)	-	....
	व्याघ्रः	(द्वितीया-एकवचने)	-	....
	घोटकराजः	(सम्बोधन-एकवचने)	-	....

8. चित्रं दृष्ट्वा मञ्जूषातः पदानि च प्रयुज्य वाक्यानि रचयत-

खगाः	विकसन्ति	कमलानि	उदेति	क्रीडन्ति
डयन्ते	सूर्यः	चित्रपतङ्गाः	कूजन्ति	बालाः

....

....

....

....

....